

Ludové hudobné nástroje na Slovensku

Štátnej vedecká knižnica
- Literárne a hudobné múzeum
Banská Bystrica

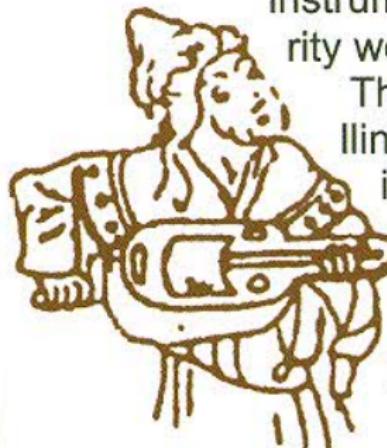

Folk Musical Instruments in Slovakia

State Scientific Library
- Museum of Literature and Music
Banská Bystrica

Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici od roku 1991 - od 1. januára 2001 ako špecializovaný organizačný útvar Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici - zabezpečuje na Slovensku výskum ľudových hudobných nástrojov. Tie patria medzi najstaršie umenie prostriedky vôbec. Tradičné hudobné nástroje sú základom ľudovej inštrumentálnej hudby. Na Slovensku tvoria v porovnaní s inými stredoeurópskymi kultúrami značne rozsiahly celok, ktorý v súčasnosti tvorí do 200 nástrojových typov. Expozícia prináša 250 ľudových hudobných nástrojov od 60 tvorcov. Väčšina z nich bola vyrobená v 20. storočí. Z druhovej skladby prezentuje signálne, samoznejúce, vzduchozvučné a strunové nástroje. Najrozšíahlejší celok je venovaný písťalám a z nich najmä špecifickému slovenskému hudobnému nástroju - fujare, ktorá sa stala symbolom etnickej preukaznosti Slovákov.

Since the year 1991, research of folk musical instruments in Slovakia has been carried out by the Museum of Literature and Music (from January 1.2001 incorporated into the State Scientific Library as a specialized department). Folk musical instruments are among the oldest artistic means at all, they are the basis for folk instrumental music. In Slovakia, their range is very ample, there are almost 200 types of the instruments. The exposition includes 250 folk musical instruments made by 60 makers. Majority were made during the 20th century.

The presentation comprises signalling, self-sounding, wind and string instruments. The most numerous part of the exposition is devoted to pipes and special attention is paid to a specific Slovak instrument fujara which became a symbol of ethnicity of Slovaks.

Vydala:
Štátnej vedecká knižnica - Literárne a hudobné múzeum
Banská Bystrica 2005
Zodpovedná redaktorka: Oľga Lauková
Zostavil: Miloš Šípk
Fotografie a dizajn: Vladimír Červený
Preklad: Katarína Vyšná

Nástroje pochádzajú zo zbierok
ŠVK-Literárneho a hudobného múzea
v Banskej Bystrici

Published by: .
State Scientific Library - Museum of Literature and Music
Banská Bystrica 2005
Responsible editor: Oľga Lauková
Editor: Miloš Šípk
Pictures and design: Vladimír Červený
Translation: Katarína Vyšná

All the instruments are included in the collection
of State Scientific Library - Museum of Literature and Music
in Banská Bystrica

Roh / Horn

Jozef Slivka, Valaská, 1988

Nástroj predovšetkým z pastierskeho inštrumentára. Nachádzame ho i v prostredí hájnikov a strážnikov. Slúžil na signalizáciu a špecifickú komunikáciu komunity. Vyrába sa z volských rohov dĺžky 150-750 mm. Náustok lievikovitého tvaru býva priamo z rohu alebo z vojenstvských trúbiek či krídloviek. Nástroj býva bohatou ornamentálne a figurálne zdobený.

Used mainly by shepherds but also by hunters and watchmen. It was a signalling instrument with specific communication functions in the community. It was made of ox horns 150 - 750 mm long. The funnel-type mouthpiece is proper horn or made of metal. The instrument has a rich ornamental or figurative decoration.

Gajdy / Bagpipe

Klarinetový hudobný nástroj, ktorý má okrem melodickej pišťaly burdónovú jednoduchú pišťalu. Vzduch sa do pišťalovej trubice vháňa pomocou mecha. Podľa počtu melodických pišťal sú gajdy dvojhlasé s jednoduchou melodickou pišťalou, až päťhlasé so štvorpíšťalou, v ktorej je jedna melodická pišťala, jedna kontrová pišťala a dva burdóny. Gajdy plnili okrem funkcie sólového hudobného nástroja i funkciu tanecného sprievodu. V tomto prípade sa často spájali s husľami.

Instrument of the clarinet type with the chanter for playing melodies and a simple bourdon drone. Wind is fed by pressure on a bag. According to the number of the pipes, the instrument ranges from a two-tone bagpipe with a simple chanter to a five-tone one with one chanter, one bass drone and two bourdon drones. Bagpipe was used as a solo instrument or, in connection with violin, it accompanied dances.

Juraj Hanza, Ipeľský Potok, (1910 ?), mech nástroja Tibor Kobliček, Turíčky, 2003

Fujara / Fujara

Ladislav Libica, Brezno, 1980

Sólový hudobný nástroj pastierskej karpatskej kultúry doložený na našom území od konca 17. storočia. Je to dlhá trojdierková hranová písťala odvodená z basového modelu trojdierkových písťal s pomocným vzduchovodom. Z pôvodne metrového nástroja sa v súčasnosti dĺžka fujary predĺžila až na 2,5 m. Býva bohatá ornamentálne, zriedkavejšie figurálne zdobená. Technika zdobenia využíva najčastejšie leptanie kyselinou, ale aj vybíjanie a vyzávanie.

Solo musical instrument of the Carpathian shepherds' culture, evidenced in this territory from the end of the 17th century. It has a long duct flute with three fingerholes and a parallel tube. The original instrument was about 1 m long, at present the length reaches 2.5 m. It is usually decorated by ornaments, rarely by figurative motives. Decorating techniques include etching, carving or beaten metal.

Heligónka / Helicon

Patrí do skupiny jazýčkových idiofónických hudobných nástrojov s mechanizmom. Má melodickú a sprievodnú basovú zvukovú sústavu. Na Slovensku sa používali predovšetkým české heligónky výrobcov Hlaváčka a Stibitza. So samostatnou výrobou sa možno stretnúť na Kysuciach a v súčasnosti i na Orave. Heligónka je sólový aj sprievodný nástroj. V muzikách nahradza kontru alebo zosilňuje stredné a sprievodné hlasy.

Reed idiophonic tuba made in circular shape with a bass sound system. In Slovakia, mainly Czech helicons were used, made by Hlaváček and Stibitz. Helicon makers can be found in the Kysuce and Orava regions (Slovakia) now. Helicon is a solo or an accompanying instrument. It can be used in music bands as contra or it adds expressiveness to accompanying sounds.

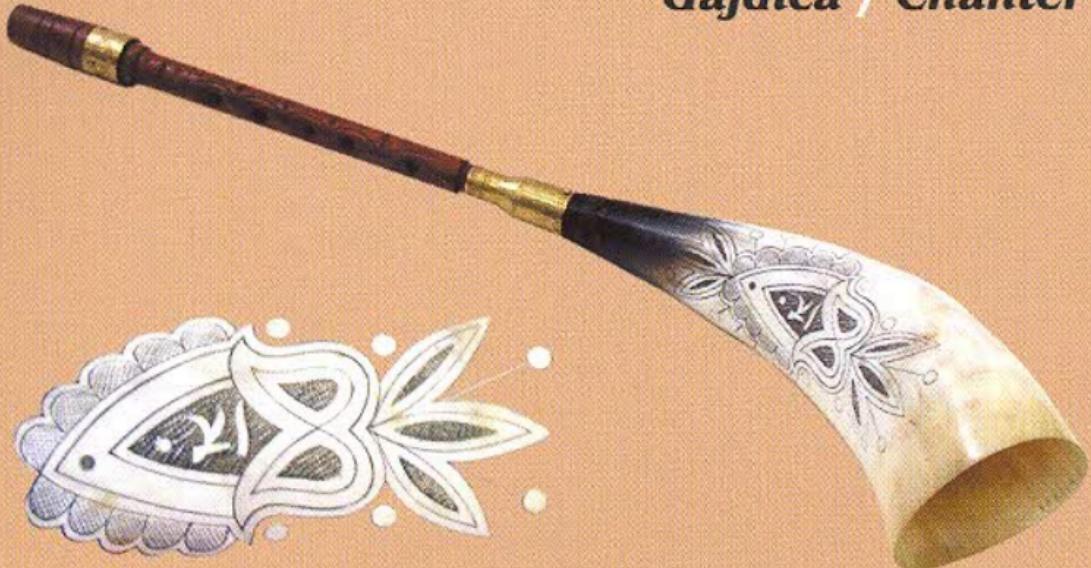

Husle / Violin

András Vajday, Szarvas, 1907

Najrozšírenejší hudobný nástroj na Slovensku. Husle sa skladajú z krku, hlavy a korpusu. Ten pozostáva z lubov, vrchnej smrekovej a spodnej javorovej dosky. Štyri črevové alebo kovové struny sú ladené v kvintách g - d¹ - a¹ - e². Rozvoj a rozšírenie nástroja v hudobnej kultúre Slovenska umožnila široká základňa výrobcov a opravárov huslí - husliarov. Husle sú najdôležitejším nástrojom v sláčikových zoskupeniach, ktoré viedie huslista-predník.

The most widespread musical instrument across Slovakia. The violin consists of a neck, a scroll and a body. The front of the body is made from spruce wood, the back is carved from maple. Four gut or steel strings are tuned in fifths g - d¹ - a¹ - e². Great number of violin makers and repairmen enabled development and extension of the instrument in musical culture of Slovakia. Violin is the most important instrument in folk string bands led by a front violin player.

Gajdica / Chanter

Klarinetový hudobný nástroj podobný gajdici na gajdách. Vlastná gajdica má na píšťale šesť predných dierok a jednu zadnú, palcovú. Na píšťale je nasadená bohatou zdobená rohová ozvučnica. Pri hre do tanca zastupovala gajdica funkciu gájd so schopnosťou interpretovať 5-6 tónový, bohatou cifrovaný rad. Výroba nástroja sa v posledných troch desaťročiach rozšírila z povodia Torysy do ostatných oblastí Slovenska.

Instrument of the clarinet type, similar to the chanter of the bagpipe, with six front fingerholes and one back thumb-hole. The pipe ends in a decorated horn. The instrument often substituted a bagpipe in bands accompanying dances, with the capability of playing 5-6 tones and a rich virtuosity. During the last 30 years, manufacture of the instrument expanded from the Torysa region to other regions of Slovakia .

Bič / Whip

Pohoniči ním riadili pohyb záprahu, pastieri pohyb stáda. Boli i signálnymi nástrojmi a magickými prostriedkami pastierskeho roka. Podľa veľkosti a funkcie poznáme dva druhy bičov. Furmanský má dlhú tenkú rúčku s bičom dlhým okolo 1 m. Pastiersky bič má polmetrovú rúčku s bičom dlhým až 6 m. Rukoväte týchto bičov boli predmetom zdobenia vylievaním kovom, vyrezávaním či vybijaním.

Used by horse-drawn cart drivers to control movement of the cart, and by herdsmen or shepherds. Whips had also signalling functions, and whip-cracking took place in magical rituals of shepherds. There are two kinds of whips according to their size and function. The cart driver's whip has a long thin handle with the whip about 1 meter long. The shepherd's whip has half a meter long handle with the whip up to 6 m. Handles are decorated by carving, founded or beaten metal.

Ninera / Hurdy-gurdy

Tibor Koblíček, Turíčky, 1991

Strunový nástroj stredovekých jokulátorov a igricov, na ktorom hráč dosahuje požadovaný tón prítlakom strún na husľovom krku alebo pomocou klávesov. Funkciu sláčika zastáva koliesko, ktoré hráč roztáča kľukou. Na Slovensku pretrval nástroj do 19. storočia vo výbave žobrákov a potulných muzikantov. Súčasná výroba sa odvíja od rekonštrukcie torza nástroja Tiborom Koblíčkom.

String instrument of medieval jocular roamers or friars. A note is made by pressing against the strings on a violin neck or by keys. A wheel is used instead of the bow, it is turned by a crank-handle. Until the 19th century, hurdy-gurdy was an instrument of beggars and gleemen in Slovakia. Nowadays, reconstruction of the instrument is made by Tibor Koblíček.

František Číž, Žarnovica, 1955 (?)

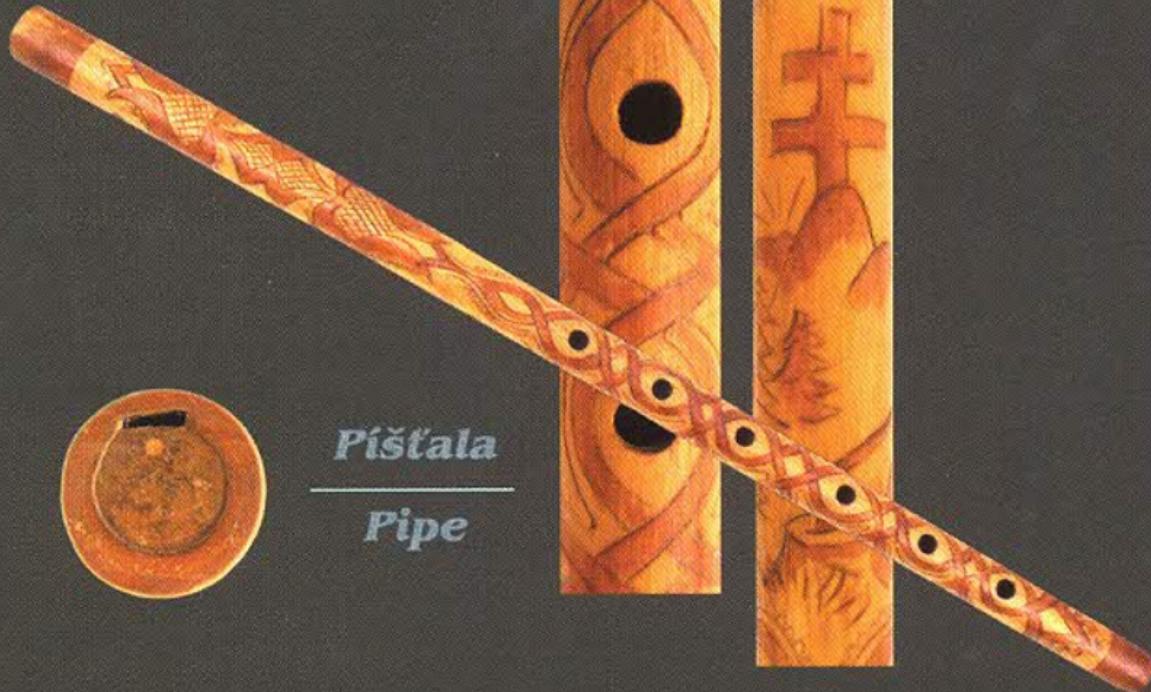

Rapkáč

Ratchet Rattle

Rapotavý samoznejúci nástroj. Zvuk vydáva otáčanie vrúbkovaného kolieska alebo valca, ktoré rozochievajú drevené jazýčky. Jednoduchý konštrukčný princíp umožnil stavbu rôznych druhov rapkáčov: s jedným alebo viacerými jazýčkami, rapkáč s kľúkou, rezonančnou skriňou, fúrikový rapkáč, kostolný vežový rapkáč. Vo výročnom zvykosloví sa používal vo Veľkonočnom týždni. Nachádzame ho aj ako zvukovú zábavku detí a vo výbave honcov.

Snapping self-sounding instrument. The sound is made by swinging round a cog-wheel against wooden blades. Construction of the instrument was simple what enabled creation of various kinds of rattles: with a single blade or more ones, with a handle, resonance cavity, then wheelbarrow rattles or church tower rattles. These were used during the Holy Week. Rattles were also used by hunters or by children as a sound toy.

Píšťala
_____
Pipe

Ján Sanitrár, Sliač, 1971 (?)

Hudobný nástroj, ktorý pozostáva z píšťalovej trubice a fúkacieho zariadenia. Zvuk vzniká stlačením vzduchu v píšťalovej trubici cez hranu alebo jednoplátkový klariinetový či dvojplátkový hobojovitý jazýček. Veľkú skupinu z 55 druhov hranových píšťal tvoria píšťalky, ktorých najviditeľnejšie tvaroslovne odlišnosti spočívajú v počte hmatových otvorov. Tieto pôvodne sólové hudobné nástroje sú predmetom bohatého ornamentálneho a figurálneho zdobenia.

Solo instrument consisting of a tube with fingerholes and a mouth-hole. The sound is created by blowing a jet of air through the mouth-hole or a reed of a single clarinet type or a double oboe type. This collection includes 55 kinds of pipes differing in number of fingerholes. They usually have rich ornamental or figurative decoration.

Palica / Stick

Ján Štesko, Banská Bystrica, 1983

Drevená pomôcka na podopieranie, osobnú ochranu, meranie, ale aj na poháňanie, zavracanie a chytanie zvierat. Palice plnili aj rôzne symbolicko - obradové, zvykovo-právne a upomienkové funkcie. Organizovali rytmickú a obradovú štruktúru obradov, v tanci tematicky spájali tanecníkov či manifestovali ich virtuozitu. Valaské i obradné palice sú často zároveň i písťalami. Zvukové palice sú ovešané plieškami, retiazkami i zvončekmi.

Wooden aid for leaning, defence, measuring as well as for herding or catching animals. It also had symbolic and ritual functions and served as a reminder. Sticks set rhythmical structure of ceremonies, and played a role in folk dances. Shepherds' and ritual sticks are often pipes, too. Ringing sticks are decorated by small metal plates, chains or bells.

Zvon / Bell

Neznáma zvonolejárska dielňa, Slovensko, 1929

Samoznejúci signálny nástroj s primár-
nou funkciou pri chove hospodárskych
zvierat. Podľa materiálu použitého na ich
zhotovenie sú zvonce liate, plechové,
drevené a v suvenírovej tvorbe i kera-
mické. Ich výrobu zabezpečovali zvono-
lejárske dielne, z ktorých je na Slove-
nsku najznámejšia jelšavská. Rozličné
druhy zvoncov sa používali v rozličnej
signalizačnej funkcii podľa druhu pase-
ných zvierat a povahy ich správania.

Self-sounding instrument with signal-
ling functions, carried by farming ani-
mals. Made of cast iron, brass, wood or
ceramics as a souvenir. Bells were pro-
duced in bell foundries, the most famous
one in Slovakia was located in the town
of Jelšava. Different kinds of bells with
different signalling function were carried
by various grazing animals, depending
on their behaviour.